

HACİM MUHİTTİN ÇARIKLI'NIN
"KUVAY-I MİLLİYE HATIRALARI"NA GÖRE
KURTULUŞ SAVAŞI'NDA GÖNEN ve ÇEVRESİ
(1919-1920)

Prof. Dr. ERCÜMENT KURAN

Yunanlıların 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesi memleket çapında heyecan uyandırdı. Ege Bölgesi'nden üçyüz kadar Aydın 20 Mayıs 1919 günü İstanbul'da toplanarak "Aydın Vilâyeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti"ni kurdular. Altı kişilik İdare Heyeti'ne Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey de seçildi. Bu zat 1881'de Uşak'ta doğmuş, 1904'de Mülkiye Mektebi'nden mezun olduktan sonra, Batı Anadolu'nun çeşitli kazalarında kaymakamlık yapmıştı. 1917'de Suriye'de Havran sancağı mutasarrıflığında bulunması ardından, 1918 Ekim'inde, merkezi Balıkesir olan Karesi mutasarrıflığına tayin edilmişti. İttihatçı olması sebebiyle, 1919 Mart'ında azlolununca İstanbul'a gelmişti¹.

"Aydın Vilâyeti Muavenet-i Hayriye Cemiyeti" İdare Heyeti üyeleri arasında uyum sağlanamaması üzerine, Hacim Muhittin Bey Mayıs sonunda cemiyetten istifa etti. Anadolu'ya geçip Yunanlılara karşı halkı teşkilâtlandırmak maksadıyla, 11 Haziran 1919'da İstanbul'dan vapurla hareket etti. Bu tebliğde Millî Mücadele'nin başlan-

1. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvay-i Milliye Hatıraları, 1919-1920, Ankara 1967, s. 9-10 (Bundan sonra: Çarıklı).

gıç dönemine Gönen ve çevresinde vukubulan olaylar, Hacim Muhittin Bey'in günü gününe tuttuğu kayıtlara dayanılarak incelenecektir. Bu kayıtlar Prof. Dr. Şerafettin Turan tarafından, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü yayını olarak, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayi Milliye Hatıraları (1919-1920)** başlığı altında 1967 yılında Ankara'da basılmıştır. Eserin önemi Türk Kurtuluş Savaşı sırasında yazılmış olmasıdır ki, bu şekilde kaleme alınmış hatıratlar çok azdır.

Hacim Muhittin Bey İstanbul'dan ayrıldığı günün akşamı Bandırma'ya vardı². İki gün sonra, yani 13 Haziran 1919'da, 61. Tümen komandanı Albay Kâzım (Özalp) ile görüştü. Ertesi gün de, Bandırma'da mukavemetçi kuruluşlardan "Cemaat-i İslâmiye"nin toplantısına katıldı. Orada Gönen ve Manyas taraflarına gitmesi kararlaştırıldı. Hacim Muhittin Bey 1909 Ekim'inden itibaren iki yıl kadar Gönen kaymakamlığında bulunmuş olduğundan, bölgeyi ve nüfuzlu kişileri tanıyordu. 16 Haziran 1919'da Bandırma'dan hareketle Gönen'e geldi. 17 Haziran tarihli günlükte şu yazılıdır:

"Gönen'de Çerkezlik ve Türklük meselesi elan pek had bir şekilde. Çerkezler, Türkler giderse biz de iştirak ederiz ve Türkler ise memleket şekavetten bizar iken ailelerimizi nasıl bırakıp da gidelim diyorlar. Bunun için muvaffakiyet biraz müşkül görünüyor"³.

Gerçekten bölgede asayişsizlik hüküm sürüyordu. Hacim Muhittin Bey, Halil Efendi adlı bir arkadaşıyla birlikte Gönen'e gelirken, kasabaya bir çeyrek saat mesafede iki Çerkez süvarisiyle karşılaşmış, Bandırma'da tümenden aldığı filinta tüfekler sayesinde soyulmaktan kurtulmuştu⁴. Hacim Muhittin Bey müftü ve kasaba eşrafiyle görüşerek Yunanlılara karşı Kuvay-ı Milliye'ye gönüllü toplamağa çalıştı, fakat onlardan müsbet cevap alamadı. Gönenliler Kuvay-ı

2. Çarıklı, s. 17.

3. Çarıklı, s. 18.

4. Çarıklı, aynı yer.

Milliye hareketini, 1. Dünya Savaşı yenilgisinden sorumlu tuttıkları İttihatçıların bir teşebbüsü olarak görüyorlardı⁵. 21 Haziran'da ümitsizlik içinde Gönen'den ayrıldı ve Bandırma'ya döndü.

Hacim Muhittin Bey 26 Haziran'da Bandırma'yı terkederek, Susurluk yoluyla Balıkesir'e geldi. 28 Haziran'da da 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa ile görüştü. Aynı gün Dar ün-nafia medresesinde toplanan bir kongreye katıldı. 12 Temmuz'a kadar süren kongrede, Balıkesir'e bağlı kazaların temsilcileri istilâcı düşmana karşı alınacak tedbirleri konuştular. Hususiyle "cephedeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla beslenecekleri, Reddi İlhak heyetlerinin salâhiyetve bağlantıları, cephelerin takviyesi için hangi kazalar halkının nerelere sevkolunacakları tayin ve tesbit edildi"⁶. Balıkesir'de bir Heyet-i Merkeziye kurulması da kararlaştırıldı. Heyet-i Merkeziye reisliğine Hacim Muhittin Bey seçildi. O hatıralarında bu kongreden söz etmez. Ancak, 9 Temmuz 1919 tarihli günlükte "bugün beni Reisi Umumi yaptılar" kaydı bulunmaktadır⁷.

Hacim Muhittin Bey, cepheye kuvvet göndermeleri konusunda, Gönenlileri iknaya çalışmaktan geri durmuyordu. Balıkesir kongresi Heyet-i Merkeziye reisliğine seçildiği gün onlarla telgraf başında görüşmüş, lâkin teklifi sonuçsuz kalmıştı. Ertesi gün, 10 Temmuz'da, telgrafhanede yaptığı görüşme ümit verici oldu: Keçelerli Çerkez Beyi Aydemiroğlu Mehmet Bey, Yunanlılarla çarpışmak üzere bir birliğin Balıkesir'e gönderileceğini bildirdi⁸.

Aydemiroğlu Mehmet Bey eski bir şakiydi; af kanunundan yararlanarak, silâhlı gezmek şartıyla, maiyetiyle birlikte teslim olmuş-

5. Çarıklı, s. 19.

6. Kâzım Özalp, **Millî Mücadele, 1919-1922**, Ankara 1971, c. I, s. 38.

7. Çarıklı, s. 23. Hacim Muhittin Bey 7 Temmuz 1919'da not defterine şu kaydı düşmüştür: "Beni Reiscumhur seçtiler. Şimdi vatanın bütün mesuliyeti benim üzerine yükleniyor" (Şerafettin Turan, "Kurtuluş Savaşı'nda Kongreler", **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri**, Ankara 1975, s. 151).

8. Çarıklı, aynı yer.

tu⁹. Mehmet Bey sözünde durdu ve 8 Ağustos'ta Gönen Kuvay-ı Milliye bölümü başında Balıkesir'e geldi. İki gün sonra da, bölümüyle birlikte Ayvalık cephesine hareket etti¹⁰. Mehmet Bey'in cephede uzun zaman kalmadığı anlaşılıyor. Çünkü, 1919 Ekim'inde padişah tarafından "Kuvay-ı Muhammediye" kumandanlığına tayin edilen emekli binbaşısı Anzavur Ahmet'in Gönen'i işgal etmesi üzerine esir olan kaza jandarma kumandanı Üsteğmen Ziya (Şahan)'ı hapisten kurtarmıştır¹¹.

Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgeleri Müslümanlarının hukukunu korumak gayesi güden Erzurum Kongresi'nden üç gün sonra, 26 Temmuz 1919'da Balıkesir'de II. Millî Kongre toplandı. Kongre, görüşmeler sonunda aldığı kararları yirmidokuz madde halinde tesbit etti ve 30 Temmuz'da dağıldı. 6. madde kongrenin adını "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti" olarak belirledi. 18 kaza ve nahiyeden 48 temsilcinin katıldığı II. Balıkesir Millî Kongresi'nde Gönen'i eşraftan Hasan ve İbrahim Beyler temsil ettiler. Altı kişilik Heyet-i Merkeziye üyeliklerine de Balıkesir adına Hacim Muhittin Bey, Bandırma adına Gönenli Osman Bey seçildiler¹². Bu kongrenin, Erzurum Kongresi'ne benzer biçimde, Batı Anadolu Müslümanlarının hukukunu korumak maksadıyla toplandığı kesindir.

Yunan işgaline karşı mücadele eden Kuvay-ı Milliye teşkilâtını daha geniş bir alana yaymak için, 16-25 Ağustos 1919'da Alaşehir Kongresi düzenlendi. Hacim Muhittin Bey bu kongrede "Balıkesir Heyet-i Merkeziye Temsilcisi" sıfatıyla bulundu ve Kongre reisliğine seçildi¹³. Kongrenin ilk günlerinde "toplantıların yönlendiricisi büyük

9. Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, İstanbul 1942, s. 95; Kemal Özer, **Kurtuluş Savaşında Gönen**, Balıkesir 1964, s. 67.

10. Çarıklı, s. 30.

11. Özer, s. 61, 66-67.

12. Çarıklı, s. 26, ..9; Müctaba İlgürel, "Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti ve Kongreleri", **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Edebiyat Fakültesi**, İstanbul 1973, s. 37-45.

13. Çarıklı, s. 38.

ölçüde Hacim Muhittin Bey olmuştur"¹⁴

Alaşehir Kongresi'nde alınan kararların Balıkesir bölgesinde uygulanabilmesi için yeni bir kongre yapılması gerekti. Bu maksatla 16-22 Eylül 1919 tarihleri arasında III. Balıkesir Kongresi toplandı. Hacim Muhittin Bey'in başkanlık ettiği kongrenin en önemli icraatı Ayvalık, Soma ve Akhisar cepheleriyle menzil müfettişliklerine yetenekli kişileri seçmek olmuştur¹⁵.

Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın gayreti sonucunda 4 Eylül'de Sivas'ta toplanan kongre Millî Mücadele'nin Misak-ı Milli sınırları içinde tek elden yönetilmesini kararlaştırdı. 11 Eylül'de yayımlanan Kongre beyannamesinin 9. maddesi, Erzurum'da kurulmuş olan "Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" olarak değiştirdi¹⁶. Bunun üzerine, 19-21 Kasım 1919'da toplanan IV. Balıkesir Kongresi "Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti" yerine "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adını kabul etti. Böyelce Doğu ve Batı Anadolu Millî teşkilâtları birleşmiş oldu. Balıkesir kongreside yenilenen seçimde Gönenli Osman Bey "Heyet-i Merkeziye" üyeliğini korudu¹⁷.

Hacim Muhittin Bey İstanbul'da toplanması kararlaştırılan Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Karesi Milletvekili seçilmiş olduğundan, Balıkesir Kongresi'nde bulunamamıştır. İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmesi, iki gün sonra da Mebusan Meclisi'nin dağılması üzerine, Ankara'ya gidecek ve 23 Nisan'da çalışmalarına başlayan Büyük Millet Meclisi'nde yerini alacaktır. Hacim Muhittin Bey 1950 yılına kadar milletvekilliği yapmış ve 1965'de Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

14. İhan Tekeli - Selim İlkin, **Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Ankara 1989, s. 190.

15. Tekeli-İlkin, s. 208-217.

16. Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi**, Ankara 1969, s. 83.

17. Tekeli-İlkin, s. 234-235.

Gönen Nisan başlarında Anzavur tarafından ikinci defa işgal edildi. Fakat, 15 Nisan'da Susurluk civarında vukubulan Taşköprü muharebesinde 61. Tümen Kumandanı Albay Kâzım ile Kuvay-ı Milliye kumandanı Çerkes Ethem'in kuvvetlerine yenilince, Mayıs başlarında Karabiga limanında Müttefik gemilerine sığınarak İstanbul'a kaçtı¹⁸.

8 Mayıs'ta "Balıkesir Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi" ile birlikte Gönen'e gelen Gönenli Osman Bey Keçidereli Esat Bey kumandasında Gönen milis taburunu, Haziran sonunda, Soma cephesine gönderdi. Esat Bey, cepheden dönüşte, Susurluk'un Demirtepe köyünde pusuya düşürülerek şehit oldu¹⁹.

Müttefik devletler, 1920 Nisan'ında toplanan San Remo konferansında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması konusunda anlaşmışlar ve Yunan ordusunun Batı Anadolu'da saldırıya geçmesini kararlaştırmışlardır. Yunanlılar 22 Ağustos sabahı harekâtı başlattılar, 6 Temmuz'da da Gönen'e girdiler²⁰. İşgal iki yıldan fazla sürdü ve Müslüman halk zulüm gördü. Silahlanarak dağlara çıkan Gönen'in yiğit evlâtları Yunanlılara ve onları destekleyen Rumlara baskınlar yaptılar. Sonunda şanlı ordumuz vatanımızın bu şirin kasabasını 6 Eylül 1922'de düşman istilâsından kurtardı²¹.

18. Özalp, s. 114-116.

19. Özer, s. 98-101.

20. Özer, s. 104.

21. Özer, s. 137.